

ШЫН

СЭКП-нин Тыва обкомунун болгаш Кызыл
хооркомунун, Тыва АССР-нин Дээди
Совединиң органы

№ 162 (5259) 1962 ч. июль 11, среда | Өртөө 2 көп.

СЭКП обкомунун бюрозунда болгаш
Тыва АССР-нин Министрлер
Чөвүлелинде

Чылдын бирги чартынын түннелдеринин дугайында

Чылдын бирги чартында мал ажылынын продуктуларын бүдүрерин
болгаш күрүнөгө садарын көвүдөдир дээш социалисттик чарыштын түннел-
дерин чугаалажып көргөш, республика өт садым алырынын чартык чыл
панын 115,5 ху, сүтү — 107,1 ху, дүтү — 114,7 ху күтүсеткишкан.
Калыктарга болгаш совхозтарга бо продуктуларын бүдүрерин көвүдөдир,
бүтү чүгүн малдарын өздүгүн чедип алган деп СЭКП обкомунун бюро-
зу болгаш Министрлер Чөвүлели демделгән.

Мал ажылынын бүтү продуктуларын чартык чыл панын боттары-
нын өрөс-шудуру куш-ажылы-биле ажып күтүсдери, нийтинин малынын
баш санын оң болууну чаш төлү-биле немер тургаш көвүдөдир, а ол
мынчал мал ажылында ажы-агыйжи эвес чидиргилерин кызыларын хал-
дырмаш, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Эрзин районнарын көдө
ажы-агыйжынын ажы-агыйжыларын эң дээр түннелдерин чедип алганнар.

Улуг-Хем районун «Найрал» болгаш «УТКА 25 чылы», Тандын
«Эдгес» совхозтарын ажалдыкчылар, Улуг-Хемин «Чодура», Бай-
Тайгын «Кара-Хел» болгаш «Мурин», Тес-Хемин «Чодура»,
Чөөн-Хемчиктин «Искра» болгаш Ленин атыг, Кара-Хемин «Октябрь 14
чылы» болгаш «Кызыл тул», Өвүрүн «Кызыл тул», Эрзинин «Чаз
орук» болгаш «Коммунизм орук», Тожуну «Совет Тыва», Бин-Хемин
«Кызыл тараачын» болгаш «Искра», Тандын районун «Револуциянын
чалышкы» колхозтарын колхозчулары чылдын бирги чартында эки
ажылдааннар. Олар чуга мал ажылынын продуктуларын салып сайгара-
нын чартык чыл панын хууса бетиле күтүсеткишкан эвес, харын
малдын баш санын өстүрүр болгаш оң продуктуларын бедилер талазы-биле
эки түннелдерин чедип алганнар.

Чылдын бирги чартында эки түннелдерин чедип алган чорук бистин
республиканын колхоздарында, совхозтарында көдө ажы-агый продук-
туларын бүдүрерин болгаш садарын дык көвүдөдиринин улуг аргалары,
хулаалары бар болуп турарын керектен турар.

Оң-биле кады Тес-Хем, Тожу районнарын болгаш Кара-Хем, Танды,
Өвүр районнарын чамдык ажы-агыйларынын удуручулары сүт са-
дырын алды ай панын күтүсдери, мал ажылынын продуктуларын бү-
дүрерин көвүдөдир, малдын баш санын өстүрерин организап шы-
дааннар, бир дөмө байдалдары турган-ла, айткан районнарын уду-
ручулары СЭКП ТК-нын март пленумун шийтирлерин боттарынар
талазы-биле ажылдык чепсеп чорутканнар деп, СЭКП обкомунун бюро-
зу болгаш Министрлер Чөвүлели демделгән.

СЭКП обкомунун бюрозун болгаш Тыва АССР-нин Министрлер Чө-
вүлелини доктаатканы болза:

1. Мал ажылынын продуктуларын бүдүрүр болгаш күрүнөгө садар та-
лазы-биле социалисттик чарыштын тилекчилерин СЭКП обкомунун бол-
гаш Министрлер Чөвүлелини шийтир Кызыл туларын тынсыр болза:

а) ЭВТ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ — чепсеп көрүгүлүг болган Танды райо-
ндун (СЭКП райкомунун секретары эш Сухачев, райүүсөөм даргазы эш
Самчаа) өт талазы-биле шийтир Кызыл туку алган, өт садарын
панын ажып күтүсеткишкан, ол продуктуларын бүдүрерин болгаш малдын
баш санын дык өстүрерин база мал ажылында чидиргилерин кызырган
Улуг-Хем районга (СЭКП райкомунун секретары эш Чанар, райүүсөөм
даргазы эш Сапелкин) тынсыр;

б) СУТ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ — борта элөөн кулу көрүгүлүг болган Улуг-
Хем райондан шийтир туку алган, сүтүн нийти бүдүрүшкүнүн-
да, оң баранымн көдө-дөм дык көвүдөдир, малдын баш санын ө-
стүрерин болгаш инектерин сүтүкү продуктуларын бедилерин хандырган
Чөөн-Хемчик районга (СЭКП райкомунун секретары эш Ондар, райүүсөөм
даргазы эш Бойду) тынсыр;

в) районга дүтү бүдүрүр болгаш садар талазы-биле ажылдык көрү-
гүлүгүн хулаалаткан Танды районда шийтир туку алган, күрүнөгө дүт
садарын чартык чыл панын чедипкишкан күтүсеткиш болгаш койлар-
нын баш санын көвүдөдир, чаш төл алырынын хууун бедилтишкан, ол
продуктуларын нийти бүдүрүшкүнүн көвүдөдир Тес-Хем районга (СЭКП
райкомунун секретары эш Кызыл-оол, райүүсөөм даргазы эш Оолан)
тынсыр.

2. Бо чылдын ийги чартында мал ажылынын продуктуларын бүдү-
рерин болгаш садарын көвүдөдир талазы-биле социалисттик хулааларында
чедипкишкан күтүсдери дээр районнарын, колхоздарын, совхозтарын,
бригадаларын, фермаларын, зөөнеларын болгаш тус-тус ажылдык-
ларын аразына социалисттик чарыштын калбартарын СЭКП райкомнарын-
га, партия организаларына болгаш колхозтарын, совхозтарын, бү-
дүрүгө өргөлдөдиринин удуручуларына дааскан.

Бо дээрке кижин төрөлгөтөтүн мурнунга кемниг үүлгедиг-дир

МОСКВА. (СЭТА). Совет космонавтар Юрий Гагарин биле Герман Ти-
тов олар СЭТА-нын корреспондентинин дараазында медетелди кылган:
Чепсегленишкенин бүтү-ниити дүжүрер болгаш тайбың дээр Бүгү-
делгей конгрессинин хулаалыга олжур тур, бистер Оожум океанда
Джонстон ортулуктун кырында 200 миль чыгам бедикке ракетанын ко-
дурун үндүргөн база бир адролуг тургузулганын Каттышкан Штаттарын
чазылдырган дымдашкан. Бидингенин дугайга алдырга, бо дээрке,
Джонстон болгаш Рождество ортулуктарын кырында Американын Кат-
тышкан Штаттарын ууда-дараа чоролуп турары шенелдеринин бедик
чере эң күчүгү чазылдырышканын болур-дур.

Тайбыңга уур, кижин төрөлгөтөтө уур угандырган бо чаа үүлгедиг-
ганы киленип тур бис. Индыг азынмыг адролуг чазылдырышкы-
нарын түннелде космоске жукудушкунарга, космистик октаргайын
улам ыңайг өртем шийтишкенин берге чүдүр иледе таваржыр деп
чере бидингир.

Бедик черге адролуг чазылдырышкынын чоруткан үезинден эгелээш
Оожум океанын районунда радио харылзаа үзүлгөн дугайында дында-
дылар ам безин көш турар-дыр.

Каттышкан Штаттарын чазанын кылып турар чүвөлери чуга кил-
енишкенин болдуруп болур. Космоска адролуг тургузулгаларын ше-
велдерин доп-дараан соксаткан турар ужуруг. Чер кырында амды-
рал дээр, эртем болгаш дешиялге дээр бистер атомчуларын кеминг
үүлгедиглеринге бодуустун уураанышкынын үнүн көдүрүп тур бис.

Америк дайындыктарын кичыктырбас дээр бүтү-ле чүвени кылып
деп чер бөмүрдүзүн бүтү чоуну кытырган тур бис. Калык улаан-сарын
тиклээр ужуруг. Агаар арыг болган турар ужуруг. Атомнуг бомбаны ча-
зылдар деп айткышкын берген кижилер оларын үүлгедиглери шаа-
жылал чок арпас деп чүвени билди алзынар.

Улустарнын улуг шуулганы

Чепсегленишкенин бүтү-ниити дүжүрер болгаш тайбың дээр Бүгү-делгей конгресси аныттырган

МОСКВА. (СЭТА). Чепсегленишкенин бүтү-ниити дүжүрер болгаш тайбың
дээр Бүгү-делгей конгресси болгаш тайбың дээр Бүгү-делгей
конгресси деп сөстү чеди дыларда
бизжөө.

Делегейин белеткел комитетинин
кежигүнү, «Улустар аразында тай-
бынн бижыткылар дээр» делегей-
нин Ленинги мандалынын дараада
Ольга Побете (Чили) индирге үнү
келген. Чепсегленишкенин бүтү-
ниити дүжүрер болгаш тайбың дээр
улуг шуулганын ажылын эгелеп
турар-дыр бис деп ол чугаалаан. Чер
делегейин бүтү кижилеринин чүрек-
теринде болгаш угаанында болган
идеял-биле мында чедип келген
бис. Эң калба-биле төлөдөткөн тө-
лөдөдир, бүтү-ниити тайбың дээр,
даймынга уур демжесип турар, ки-
жи төрөлгөтөтөтө кырында дигрелип
турар доктаамал кыжанышкын чок
болган тургун дээр атомнуг энер-
гиянын тайбын сорулгаларга ажы-
ларын оралдыкы турар күштерин
төлөдөдиринин конгресске чорут-
кан-дыр. Улустарын күзөл-соруун
тодарай ажы-херектер болдуруу-
нын оруун чугаалажып көр дээр
мында, Москвада чыгып келген бис.

Конгрестин президиумунун, се-
кретариатынын составынын дугайында
белеткел комитетинин хулаалы
алган саналарын Бүгү-делгей кон-
грессинин делегаттарына чугаала-
тырып көрдүрүр-биле Ольга Побе-
те кийрген. Конгресте кийржип ту-
рар бүтү чурттарын болгаш органи-
зацыйларын төлөдөдир президиум
кежигүннеринин аттарын Ольга По-
бете чарлаан.

Тайбың дээр сурагыг демжесип
деп президиум кижигүннеринин а-
разында бар: Тайбынн Бүгү-делгей
Чөвүлелин күтүсчип президиумда
Джон Бернал, профвалдеринин
Бүгү-делгей Федерациянын дар-
газы Ренато Битосси (Италия), Иза-
белла Бам (Бельгия), Джеймс Эдди-
кот (Канада), куба шудукчу Нико-
лао Гильен, Остан Дусакый (Польша),
Эмануэл д'Астие де ла Вижери,
Эжени Коттон, Пьер Кот (Франция),
Каору Ясуи (Япония), Рамешвари Не-
ру (Индия), Мао Дунь (Кыдат Улус
Республика), дээрги Сувариди (И-
ндонезия), Анна Зегерс (Герман Демок-
раттыг Республика), Карло Леви (Ита-
лия), Дьяра Амду (Устүтү
Волта), Гордон Шаффер (Англия),
Уильям Морроу (Австралия), Б. Е.
Гудлет (АКШ), Мамани Абдулае (Нигер), совет чогаалчылар И. Г.
Тихонов, А. Е. Корейчук, Н. С.
Эренков, СССР-нин Эртемдер ака-
демиянын президенти М. В. Ка-
лаш (СССР).

Конгрестин секретариатын база
бадылаан. Бирги хулаалын дараа-
зында Эжени Ноттону (Франция)
загыс ун-биле сонгаан, шуулган-
нын кийржикчилерин изи адым чаз-
кышкыны-биле анаа байыр бедирип
турган.

Эжени Коттон президиумда ау-
ту элөөн, анаа көрүсчү аалар
дээр өөрүп четтиришкенин илер-
гейлээш.

Хей чылдарын дургузунда тай-
бың дээр демжесип аажок уур эрес-
кандырып чоруту көрүгүнү эска-
лалдылар, кижилер бо конгрестин
чымылдырын дегдөөн дээрин Эжени
Коттон чугаалаан.

Чүс-чүс чылдарда цивилизация-
нын мөөнөп чыган өртүгөткөн чок
кылырын кыжанып турар дайынын
айлынын дугайын оратор чугаа-
лаан. Кремде, бо төмүгүлү черге,
чепсегленишкенин бүтү-ниити бол-
гаш бүтү дүжүрерин делегейге а-
баштай саваалан уур чуртуту
чүрөгө чыгып бистер дайынын
болуузма кылып болгаш чепсегле-
нишкенин дүжүрерин чедип адыр
дээр аргаларын кады дилеп тывар
ааар бис.

Күштерин болгаш байлактарын
кеминг өзү-биле төтөгөл турарын
соксдырын күзеп турар бис, ону
кижи төрөлгөтөтөтө эрге-ажыкта-
рынга боттандырган турарын күзеп
турар бис. Эртемни дээр чаалап
алышкынына болгаш ажимды-
кынына өлүмгө эвес, а амдыралга
бараан болган турарын күзеп ту-
рар бис.

Конгрестин кийржикчилеринге көр-
гүскөн аалчыны хулаалы адыр эддек
эвилеп өзүзү дээр СССР-нин Чазан-
га болгаш Бүгү совет өнүктүргө
чүрөктин ханызындан өөрүп четтир-
генин Эжени Коттон илергейлээш.

Бистер шуптуусу анаа кончү өөрүп
турар бис. Бис ону ханын-биле
үлөп көрүп турар бис дээрин ол
медетелгән.

Тайбың талаалкыларын Совет
комитети конгресске белеткел тала-
зы-биле аажок уур ажылды кылган,
ыччангаш бистер найралдын бол-
гаш чүрөктин ханы байдалына та-
варышкан-дыр бис деп Эжени Кот-
тон үргүлчүлүп чугаалаан. Бис ону
билди турар бис, индыг байдал тур-
да бистер чепсегленишкенин бүтү-
ниити тайбың — бо бистин уур со-
рулгавымы боттандырышкыны иле-
де-ле ажитыг кылдыр ажалдыр
бис дээрине буюруп тур мен.

Конгрестин делегей комитетинин
секретары Айвор Монтего (Англия)
сөз алган. Конгрестин ажалдыры-
нын чуртун ол тодарай дында-
кан. Пленарлыг хулааларын анык-
мындыг дөрт комиссиялар ажал-
дыр.

Чепсегленишкенин дүжүрерин 53-
за оң политиктиг болгаш техника-
га

айтырларын комиссиясы;

Чепсегленишкенин дүжүреринин
экономикаг түннелдеринин комис-
сиясы;

Чепсегленишкенин дүжүрерин бол-
гаш национал хамаарышпас чорук-
ту комиссиясы;

Чепсегленишкенин дүжүрерин бол-
гаш эргенин, культуранын, мораль-
дын болгаш өске-даа ол мынчал чүгү-
дери айтырларын комиссиясы.

Тайбынн Бүгү-делгей Чөвүле-
лини күтүсчип президиумда Джон
Бернал чепсегленишкенин дүжүрер
талазы-биле Женева конференция-
нын кийржикчилерин 18 чурттарын
чазактарынын баштынарынга тус-
кай чазаларын чорудуп, Бүгү-дел-
гей конгрессинге чүе чугаалаар бол-
гаш чепсегленишкенин бүтү-ниити
дүжүрерин боттарынын ханчаар көрүп
турарын айттыр деп оларын ча-
лаан дээрин Айвор Монтего сагы-
дырган.

Чазактарын төс баштынары
дарынын чоруткан дээрин Айвор
Монтего чугаалаан. СССР-нин Ми-
нистрлер Чөвүлелин Даргазы Н. С.
Хрушев бистин конгресске боду-биле
шутт кийржи болгаш анаа чүе чуга-
лаар чүдөй илергейлээш.

Ол дындагынын дийиттиг адым
чазакшыны-биле утаан.

Оң дараазында конгрестин де-
гей комитетинин даргазы про-
фессор Джон Берналга илеткел кы-
лыр-биле сөз берген (илеткелдин
документы тускай уер).

Кыска чапар болган соонда де-
легаттар болгаш аалчылар загы ба-
за катан чыгып келген. Хулаалын
даргазы Лелло Бассо (Италия)
Африканын болгаш Азиянын чурт-
тарынын эң-сеткил каттыкты
рылажынын индий ассоциация-
нын даргазы дээр Рамешвари Не-
руга сөз берген. Индий улус чер а-
рынын бүтү улустары-биле тайбың
чурттар деп чыгыс күзөдиг дээр-
ин болуун чуртутуун улустарын
мурунда ол медетелген. Тайбынн
болгаш чепсегленишкенин бүтү-
ниити дүжүреринин идеялары бис-
терге уур үнелг деп Р. Неру чуга-
лаан.

Тайбыңче чүткү «индий улустун
амырдырынын, өң үзөл-бодалынын
чарыкыма кээр» деп оратор чугаа-
лаан. Оң медетелгенин болза тай-
бын ынакшыдыг политика — пре-
мьер-министр Джавахарлал Нерунун
лаштык политиказынын үндөзүн
болгаш ол политика калбак
деткимени ап турар. Индиянын
улустары тайбынн чүткүлдү-биле
күзеп турар, чүе дээрке, тайбың
хулаалыг, чуртка лаштык тер-
гидишкенин тургунун өртүргөтөтө
кан экономикаг докундай чорук
ажып өртүргөтөтө черек. Тай-
бын кожа-хелбэ догуннашкына
үндөзөлтөгөн өзүлүг делейг ка-
ды ажалдыралы — чепсегле-
нишкенин дүжүреринин үндөзүн
ол.

Шериг бөлүгүлдеринин, керээ-
ринин туруп турарына, өскөп
девиксөөрлеринде лаштык шериг
базаларын тургусканына, атомнуг
калбугу кижигүннерин калбартын
турарына индий улустун Адуур
турарын оратор илергейлээш.

Шак индыг байдалдар турда ато-
мнуг чепсегленишкенин бүтү-ниити
күзөдирин болгаш ужуруг дээрин
дээр Неру медетелген. Латин Аме-
рикага, Азияга болгаш Африкага
оң чок зоналарын тургузар ду-
гайында саналы деткип турар бис.

Индиянын төлөдөдирин колони-
ализмдин айткынычте кизээлгенин
күзөдирин болгаш конгрестин төлө-
дирин кийргилган. Бо чылын жос-
талган алган чурттарынын улустарына,
ылангы алжыр улуска байыр бедир-
пилаан, оратор колонизмдин оң
каандыг-даа хевирлер болгаш илер-
гейлээшкени-биле кады ууттаа-

рамын эргөжөк чугулазын чугаа-
лаан.

Женевада чөвүл хулаалга, ин-
спекциянын болгаш контролун ду-
гайында, адролуг шенелдерини сок-
сдыр дугайында айтырларга ха-
маарыштыр индий төлөдирин меде-
лөөни болза чепсегленишкенин бү-
тү-ниити болгаш бүтү дүжүрер ду-
гайында дугурулга чедип адынган
турар ужуруг, чепсегленишкенин
идере бүдүрерин соксаткан турар
ужуруг, адролуг шенелдерини хо-
руг ужуруг.

Женевада чугаалажышкына-
рын кончү оожум чоруп турарын-
га харадашкынын Р. Неру илергей-
лээш.

Адролуг шенелдерини үргүлчү-
лөп турары, индыг шенелдерини
тайгыр ырак бедикке чорудары-
нын планы буюршпес чоруктун
байдалын тургускаан.

Чепсегленишкенин дүжүрер ду-
гайында керээни чарар дугайында
айтырларын талазы-биле болуун
болалын Индия загыс эвес ууда
илергейлел келген дээрин Р. Неру
үргүлчүлөп чугаалаан. Контроль
чока чепсегленишкенин дүжүрер
болгаш, чепсегленишкенин дүжүр-
ейн тургаш контролду тургузуу
болгаш деп санап турар бис. Ут-
ка-биле алжыг чепсегленишкенин
контролдарын планы болуп кал-
дыг-даа планарга уураанын тура-
рымысты маанз медегаларын күзеп
турар бис. Чепсегленишкенин дү-
жүрерин чорударын чаа буюрун-
де дүшкөн инспекциянын болгаш
контролду индыг хевирлерин чедип
алырын күзеп турар бис.

Чепсегленишкенин дүжүрерини
чедип адынган болгаш чедип алынган
даа турар ужуруг, чүе дээрке чеп-
сегленишкенин дүжүрер чорук бүтү
кижи төрөлгөтөтөтө чаагай чорук-
ке улаалган дээрине бижыг бую-
релин Рамешвари Неру болуун ча-
гулазын түннелде илергейлээш.

Атомнуг болгаш водородтук чеп-
сегленишкенин талазы-биле
Бүтү-ниити Чөвүлелин Даргазы про-
фессор Каору Ясуи Хиросиманын
болгаш Нагасаканын халавын көргөн
апол улустун өмүзөндөн, адролуг
чепсегленишкенин дүжүрер болгаш чеп-
сегленишкенин дүжүрер дээр мога-
шыг чок демжесип чоролуп турар
Японияда бүтү-ле кижилерин өмү-
нөзиден конгрестин кийржикчилер-
ин азы-дунканын байырын дам-
чытан болгаш бо шуугаага көрүс-
көн уур дегиткич дээр совет
улуска өөрүп четтирген.

Бистер болза калдыг-бир ча-
гыс күрүнөдөн азы күрүнөдө бө-
лүгүн эрге-ажыктарына эвес, а
бүтү кижин төрөлгөтөтөтө эрге-
ажыктарына боттарыны бараал-
дыр дээр, уур социалисттик кү-
нөдөн найысылан Москвага чедип
келген бис — деп, оратор чугаалаан.

Бистин конгрессинин адымга
вугула-меген ам кылып турар бо-
гү-ле кижилерге ол дугайын меде-
галар эргөжөк чугула деп санап
тур мен.

Москва конгресси тайбынн бижы-
лаарында бүтү-ле чүгүлү кымыр
дөрсикке буюрелин Каору Ясуи
илеркеткен. Бистин конгрессинин
кол этис сорулганы — амы үнел-
гө-не негеделиг айткыны —
чепсегленишкенин бүтү-ниити дү-
жүрерин болгаш тайбынн айт-
кынын чугаалажып көөрү болур.

Чепсегленишкенин дүжүреринге
бар-ла шаа-биле уураанын турар
күштерин чүгө бүтү улустарын
шиитирилгит демжесип-биле күтөп
дүжүрерин дугайында оң бо-
дуга чоруткан Н. С. Хрушевтин ча-
газында сөстөрүн чугулазын ора-
билап оңалат демделгән.

Ипонияда национал масштабта
калбарган, адролуг чепсегке уур

шымчешкенин дугайын Каору Ясуи
чугаалаан. Адролуг чепсегти хоруг-
дар дугайында негеделин ааганга
35 миллион кол үжү чурта чыг-
дыган деп, ол дындакан.

Тайбың дээр демжесип делегей-
нин сагыс-сеткил каттыштырыла-
зын бижылаарын эргөжөк чугу-
лазын оратор демделгән. Эң чугула
сорулга болза агаарга, чер иштинге,
космоска болгаш суг ааганга адролуг
шенелдерин чорударын соксдырып
болуп деп, ол чугаалаан. Америка-
нын Каттышкан Штаттарын Оо-
жум океанда чоролуп турары адролу-
г чепсегленишкенин сөөлү шенелдерин
кижилерин амы-тынныга шыгымын
кыжанып болуп турар. Ол болза чо-
руттуун келген бүтү-ле шенелде-
лерден эң-не аймыг шенелдерин
болуп турар. Америк водородтук бом-
банын бөгүн чазылдырышкынын
— ол дээрке бистин конгрессинге
бүтү кижин төрөлгөтөтөтө семээш-
кын-дир, тайбынга ынакшыдыг
бүтү кижин төрөлгөтөтөтө семээш-
кын-дир деп, оратор чугаалаан.

Москва конгресси болза тайбың
дээр демжесип Японияга улаан-
улау-биле калбартырынга илгилг
болуп дээрине иделгени Каору
Ясуи илеркеткен. Тайбың дээр де-
мжесип чыгыс өңи бижылаа-
рыныч ол түннелде кийргилган.

Тайбын камгалаанын Мексика
комитетинин даргазы Гальеро Мон-
гано чүе чугаалаан. Ол комитет-
тин өмүзөндөн болгаш шыгарган-
гай хей-ниити ажалдыкчы бол-
гаш тайбын дээр демжесип, мурун-
да Мексиканын президенти
турган генерал Ласар Карде-
настын өмүзөндөн ол тайбын дээр
демжесип чыгып улуг хулаалыга
байыр бедирген.

Ласар Карденастын конгресске
байыр бедирген бижин Монго-
ночан, чепсегленишкенин дүжү-
рерине болгаш тайбыңче эң дээр
оруктары чугаалажышкынын
түннелде тыпкан турар дээрине
идеялг ук бижикте илередип ту-
рар.

Адролуг чепсегленишкенин шенелдерин
соксдырып чедип алыры эргөжөк
чугула, ону бүтү-ле улустар союу-
рга база инди-биле күзеп турар деп,
байыр бедирген бижиктин түннел-
де демделгән турар.

Чепсегленишкенин бүтү-ниити
дүжүрер болгаш тайбың дээр
бистин конгрессин улустарын бол-
гаш бүтү кижин төрөлгөтөтөтө те-
гүлде оңаа чугула үеде болуп ту-
рар-дыр — деп, Мали Республика-
нын төлөдөдирин Мамаду Фадилла
Кейта медетелген. — Эртемни бол-
гаш теженишкын шак мындыг чеп-
сегленишкенин, колониализмдин азын
шак мындыг тилекчилерин кижин
моон мурунда кажан-даа көрбөш.

Конгресс болза амы үн

Завод болгаш оон кижилери

1. Иккисламат қорун турар.

Россиянын улустарынын маадырлыг шылгаралдары өлүм чок

МОСКВА. (СЭТА). Совет Армиянын М. В. Фрунзе аттыг. Кызыл туштук залында: «1812 чылдын дайыныга Россиянын улустарынын маадырлыг шылгаралдары өлүм чок» деп темага кезеж болгон.

«Шериг-төгү журналынын» кол редакторунун оралакчысы, төгү эртемнеринин доктору генерал-майор П. А. Жилин кезежени аяктаган.

Оон соонда төгү музейинин эртем аймакчылары Г. А. Митро-

фанованын, М. Э. Портновтун болгон А. Н. Лупполдун чугааларын чымылганар улут кичээнгей-биле динианнар. 1812 чылдын ала-чурт дайынынын чылдарында Россиянын улустарынын өлүм чок маадырлыг чорутарын көргүзүп турар уран чуруттарын турсаалдарынын дугайын олар чугаалаан болгон орус армиянын дайынчы алдарынын ховар чүүлери кириктилерге көргүскенер.

Шанхайнын машиналары

ПЕКИН. (СЭТА). Дүргөн чоруткуч дугуйлук чүк машиналарын Пекиннин, Шанхайнын болгон Кыдаттын еске-даа хоорайларынын кулмчуларында бо-ла көрүп болур. Ол болза Шанхайнын 1957 чылда— бирги беш чыл планынын сөөлгү чыгында тургустунган автоавоудун продукциясы-дыр. Ол автоомобилдин заводтун иштинге чүк дажылаарында болгон тар кулмчуларын хоорайлар иштинге чүк сөөртүрүнгө таарыштыр кылган. Ав-

томобиль бир тонна чүктү сөөртүр. Шахта 40 километр чедир дүргөн чоруткуч. Оон күчтү 25 айт күчү-биле деп.

Уш дугуйлук чүк сөөртүр чагартелерин болгон хол-биле идер тергелерин солтур. Мырыпай чоокта чаа-ла Шанхайнын металлургия заводунга хол-биле идер 400 тергелер-биле чүк сөөртүрүнгө 800—900 кижи ажылдап турган. Ам ол ажылда уш дугуйлук 40 автомобильдер күөсөдип турар.

Төөгүдө чугула болушкучу

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Күш баала тайбынын херөөне бараан болур шак кыдыг магалыг байдал кижиги тергелеринин төөгүзүнгө бир дугаарында ам тургустунган-дыр деп, өскү хей-ниги аймакчылары Эрне Михайли «Мадлар» нежегит солгунга чегеленишкенин бүтүннү дүжүр болгон тайбын дөш Москвага болур Бүгү-делегей конгрессинин дугайында чүтүнгө бижжон. Ам чүс-чүс миллион кижилеринин мораль талазы-биле артык күштү чорутуун дугайын беизин чугаалаваска, тайбынга ынакшылдыг улустар болгон чурттар шериг, тех-

ника болгон эртем талазы-биле алырга, дайынын күштеринин артык күштү болуп турар. Ам делегей политиказын империализм тодаргайлап турар эвес, а Совет Эвелеинге ууртурган делегейин социалисттик лагеринин күчү тодаргайлап турар.

Москва конгресс тайбын дөш делегей шмээшкенинге чаа эгеини ажылдап турар болгон кижиги тергелеринин төөгүзүнгө чугула болушкучу болуп деп, Эрне Михайли айтып турар.

Индонезиянын чону

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Илаа чие-бүртүкелдин парлап үндүргөн самелелерин дугаар алырга ам бо үеде Индонезиянын чону 97085 муң кижиги болуп турар. Чонун хей кези—63060 муң кижиги Ява орту-лукта чурттап турар. Индонезиянын найыссылалы Джакартада 2.973 муң чурттакчылар санагынын турар.

Амыдырал улам дорайтап бар чыдар

ТОКИО. (СЭТА). Күш-ажыл ма-нистерствоунун парлап үндүргөн ак помунда билинип турары болза: өр-тектеринин сөөлдөс Япониянын чо-нуунун күш-ажылчы бөлүктөрине өлүмнүг салдарын чедирип турар. Күш-ажыл талазы-биле өске-даа дык хей таарымча чок болушкучу-нарын мында база айтып турар. Кижиги ортузу чедир берген болгон улгалы берген намыздыг кижилеринин ажылга кирери улам бергенде бар чыдар дорайтап мында база айтып турар.

«Чазактын» амыг экономикаын таарыштырарынын политиказын бу-рун күштүг апарганда ажыл чок-тарын саны көвүдөдү, а амыгы чонга негедге кулдулар апар» деп ол номда чугаалап турар.

ДАНИЯ. Агаарга яролуг шенелелерин Каттышкан Штаттарын катан элзизинге уурлаанышкынын чыскаалдары Копенгагенге болгон чуртунг өске-даа хоорайларында болгулаан.

Каш-каш муң азын чон президент Кеннедиге дамчыдар кийгырыгы тугуун бээр-биле америк элчин черинин албан кылар бажынынга чедип келген.

Чурукта: АКШ-тын Копенгагенде элчин черинин чанында. Плакатта «Атомнуг дайын чок болузу» деп бижжон.

Нордикс Прессефото—СЭТА-нын фотозу.

Австралиянын килеңнээшкенин уурланышкыны

КАНБЕРРА. СЭТА-нын корреспондентин О. Аничинин дамчыдып турары болза:

Америк яролуг чепсектин ургул-чүлөп турар шенелелери Австралиянын хей-нигиинин шиптирлук уурланышкынын болурун турар. Чоокта чаа Сиднейде Австралиянын чедир улуг профессорлери Ожум океанда сөөкөйин турар яролуг шенелелерге уурланган бижикти Каттышкан Штаттарын элчин черинге чоруткан. Тагыыр бижик черге яролуг шенелелерин чорутар дээр Каттышкан Штаттарын болгонга уур профессорлери килеңнээшкенин илергейип турар.

Дарганинанын, машинистерин, туугуларын, машина туугуларын, порт ажилчыларын профессорлеринын, ливер улетурунун ажилчыларын профессорлеринын мезгелдине чугаалап турары болза: Каттышкан Штаттарын яролуг шенелелери «бүтү чоңга болгон ам дээренине төртүтүмзүн уурларга аажок улуг айымдыг болуп турар». Ожум океанда яролуг шенелелери дөп-дөраан сөөкөйин турар.

Австриянын нейтралитеди тайбынны быжыглаарында дузалап турар

ВЕНА. (СЭТА). Австриянын чазак төлөөлөрүн Москвага алы-чорук кылган чоранынын дугайында калыс кылган совет-австрия динналыгын ол черинин солуннары парлап үндүргөн.

«Этеррейхше неге тегеспейт» солун Москвага болгон чугаала-жымышкынынын чедиринин дө-дузанын мезгелдеп турар. «Дас-клевие фолькколат» солунун дө-дөсөп турары болза, «Вена биле Москанын аразында шиптирлуктун-мөн айтырлар чок». «Арбейтер-

пейтунг» болгон өске-даа солунна-рын бижип турары дугаар алырга Австриянын доктаамал нейтралитеди тайбынны быжыглаарында ду-залап, ийн күрүселерин аразында ха-рыскааларын улам ыкый жөгүдө-ринге үндөсүн болуп турар.

ХОВАР БОЛУШКУЕ

КАНБЕРРА. (СЭТА). Австралияга июль 5-те ховар астрономиктик бо-лушкучу болгон. Венера Айнын дугай берген чуртун хей-хей районнарында анаа кара-биле кө-рүп болуп турган. Австралияны-биле кезеженин алды шак турда аажок чырып турган Венера деп пла-нета «Айнын артымча ажитталы берген» болгон бир шак аркенде каттап көстүп келген.

Чурукта: айттар чарыштырар шөлде кожугулап үш айтты терге-биле чорудуп турары.

Наадым хунүнде болгон айт чарыжы

Чурукта: 10 километрге болгон чарыштын тилекчиз айтты оон чорудууну тудуп алган турары.

Июль 8-тин хунү айт чарыжына кончут-ла таарымчалыг хун болгон. Наадымга келген көдзө ажил-агый ажилчыларынын муракчылары. Кызыл хоорайнын ажилчылары чаз турган айт чарыштырар иппо-дромун долганар чылгы берген, ча-рыштыг элзизини четтикпей манай турган. Эртенгиин 10 шакта айт ча-рыжынын комиссиясы Наадымга бе-лекчиз айттарын маргылдааларын элзизин чарлаан. Бир дугаарында 10 км черге чарыштырары-биле 20 эң шилдик айттарын чазып, салып үн-дүргөн. Ол айттарын 10 шак 15 ми-нута турда ипподромга күзү аскын тырттар кылдыр эртен айткарыл чо-руткан. Ук айттар ол шакында ырактан-ла довурак-дооуну буру-лаан кел чорлар. Наадымны көрүк-чүлери мурун былаажып, калдыг айт мурун келерин четтикпей манай турганар. Удаткан чок, бир херс, бир бора ийн айт мурун былаажып бо-ла манай келдилер. Айттарын чарыжын тырттар шылгыны бир ду-гаар конганга үнү-биле күзүп айт-тыг, 11 харым Саныч Серик-оол хал эртин. Ук айт Улуг-Хем районун «Күш-ажылдыг көстү» колхозунун ады болду. Ол айт-биле салган черинден тура мурун былаажып келген айт болза Улуг-Хем ра-йонун «УТКА» 25 чылыг сөөк-холтун бора ады болду. (Айттын муңукузу Тазар-оол). Оон бичин ырак чер болза ол айт баштайгы айтты эрте берип болуп турган

ийик. Ол ийн айттын соонда Танды районда дугуйлук станцияныг Кызыл-оол мунга ады келген. Бичангыш 10 км чарышка салган айттардан Улуг-Хем биле Танды районнарын айттары бирги үш че-рин элзизинер.

Тыва АССР-ге калдыг-бир байыр-наам болгон айттарын узак че-рге чарыштырары чачыл аларган. Ол аажок солун чарыш болзай. Ийн айт болза-да, бо чарышка дык хей районнар чарыштырар айттарын элзизини хомудангыч. Ылангыя Бай-Тайга, Барыш-Хемчик, Овур, Тес-Хем, Эрзин районнарын тер-гини чүтүрүк айттары канчал барга-ныла? Олар чарышка киришкен бо-ла оон-даа солун болуп ийик.

Оон дараазында орус улустук ко-жактыг (чаныс тергеитиштин), үш-үш айттарын чарыжы болган.

Бо чарыштын түнелинде Бий-Хем районун «Өк» совхозунун эш По-тапенко башкарган үш бора айт би-ри черин элзизин. Ийги черин база-ла Бий-Хем районун «Кызыл тараачи» колхозунун эш Смирнов башкарган үш бора ады алган. Уш дугаарында Каз-Хем районун «Кызыл туң» колхозунун үш шилги ады келген.

Оон дараазында тергелгил челер айттар чарыжы болган. Бо талазы-биле дөрт кезек бөлүк айттарын чарыштырган. Оларга шулту 17 айт киришкен. Бо чарышка кириш айт-тарын резина дугуйлук каткала дээр

тергеге чарыштырган. Ук чарышка киришкен айттар чүлө чилин-биле эркен. Оларын 2400 метр кечээ-диг черге чарыштырган. Олар айт чарыштырар кылдыр кылган черин ийн дөсөнгөн. Устүлө айткыч кичээлди эркен. Айт чарыжынын бо маргылдаалары Бий-Хем району-нун «Искра» колхозунун «Ласточка» деп бези берги черин элзизин. Оон башкарычымы эш Миков шак-челен бээр айт чарыжына киришкел менсн суратлыг муңуку Каз-Хем району-нун «Октябрь 30 чылы» колхозунун «Желанный» деп адын эш Ионин-ков ийги черге эрттир муңу кел-ген. Ушкү черге Бий-Хем ра-йонун «Совет Тыва» колхозунун «Дербиз» деп адын муңуку эш Салаев келген. Бешик, алдыг че-лерин Бий-Хем районун «Өк» сов-хозунун болгон «Кызыл тараачи» колхозунун айттары алган. Бо та-лазы-биле бир оңалат демделер чүе болза, бистик республика айт-тарын тергелгил чарышка чедирин чарыштырарына кошкан кичээлгил салып турары болур. Тергелгил чарыш дээрде кончут солун болгон бүтү де-летейде эң-не непертен чарыш бо-луп турар. Ындыг турбуже, бо ча-рышка айттарын кончут багыт беле-кчизин хомудангыч.

Ипподромга келген ажилчыларга бир кончут солун чүе болза 2400 болгон 1800 метр черге айттарын сыр кара маң-биле чарыштырарын болур. Ындыг чарышты 3-5 айттар-дыг 4 кезек кылдыр кылган. Оон түнелинде бирги черге Бий-Хем ра-йонун «Өк» совхозунун «Булат» деп ады (эш Григорьев) башка-рылгызы-биле келген. Ийги черге база-ла «Өк» совхозунун эш Дербин башкарган «Бурелом» деп ады кел-ген. Ушкү черге Каз-Хем районун «Октябрь 30 чылы» колхозунун эш Маслов мунга «Гидеко» деп ады, дөрткү черге ол-ла районун ол-ла колхозунун эш Черных мунга «Ма-кара» деп ады, бешик черге Каз-Хем районун «Коммунизм» орус колхозунун эш Чамат мунга «Ветер-рок» деп ады келген. Бий-Хем ра-йонун «Өк» совхозунун эш Пота-пенко мунга «Ушкы» деп ады ал-дыгы черин алган. Мынчангыш кө-рүкчүдөргө бо чарыш кончут солун бооп эркен деп чүвени демделес ааржак. Чүгө дээр айттарын сыр кара маң-биле, артында-ла иппо-дром долганар чарыштырар деп чүе кончут солун.

Адак сөөлдөсө бүтү-ле чарышка киришкелерин чыскалы эркен. Парзат төнгөн. Оон соонда айт-тарын эрттир муңу келген айт муңу-чуларында дипломнарын болгон өр-тектик белектерин тымык алыш-тырар. И. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Хову турлаанын гигиеназы

терин тарып одуртуун сүмөдөп турар. Хову ажилынын байдал-дарында колхозчуларын калып-шынын камгалаарыга арыг суг улут ужу-дузалап.

Ховунун байдалында сугну нурулалында-ла амык агып чы-дар чедиринин хергелээр апар, Суг бажынын, кудуктарын сугу турлааларга эвези хергелетинин турар. Мынчангыш сугну довура-тпай, бокталдырбайн хергелээр чугула.

Уш каан ижер сугну кыры шымылгыт маш, демир доскаар-ларга, азы бөмшүнүг доскаар-ларга шыгжаар херек. Амык суг шыгжаарларыннан ускан суг-ну хоразын хорлуг чугай-биле аралдырган, бир болза хайын-дырдаш ижер чугула. Хову ажи-лынын байдалында сугну шын хергелээрин хайгаарар кылдыр колхоз баштаар черлери санита-рия талазы-биле хей-нигиинин тускай төлөөсүн тургузуу турар, ол төлөө сугну канчаар хорлаа-рынын дугайында тодаргай сур-гаалдын ушакот эмнелгенден азы эмнелге салбырында алыр хулаалдегил.

Хову турлаанын куунаын арыгларын бажында, бок төгөр опгардан, мал кажазынан бети дөргө-ле 50 метр ырак черге тургузар херек.

Аш-чөм продуктуларын ку-няга салып, тускай саватарга: эът, балыктын иштин чайырал-дан демир хазарктарга; хлеб-ти тускай мунгаш ыш хазар-жактарга азы арыг шөлдөйлөр иштинде; сүтү чайырым би-

донинарга азы баалынын сават-ларга кудуп шыгжаар.

Дүргөн урели бээр чөм продук-туларын ховук иштинде херге-леттерин хемчээл-биле сөөртүп ам турар эки.

Куунага чөм белекчээрине те-регелеттерин херекселерини би-летини столуаларынын-биле бир дөмөй кылдыр хандырып чугу-ла. Балык аштар, эът кезер, нога аштарынга белекчээр ман-зыларын столдарын тус-тус кылдыр тургускаш, оларнын ча-нынга: «ЧЗ» (чиг-эът), «ХЗ», (хайндырган эът), «ЧБ» (чиг балык), «ХБ» (хайндырган балык), «ЧН» (чиг нога), «ХН» (хайндырган нога) деп бижик-мелдерин кылтылап каары чугу-ла.

Чемни чайырап каан шой папштар азы баалынын сакпын-чарга белекчээр херек. Белекчээр-чеми мунгаш саватга салыр бол-гон 4 шактан хей эвес, а сөөк-чемнерин (винегреттин) 2 шак-тан хей эвес үеде калгаалаа чо-гутур. Бир эвес белекчээр чөм дараазынын хунүнге артып калза оон чер бажын иштинге салыр; мүнүн (шын) хергелээринин мурунда 10—15 минута иш-тинде байындыр, а ийги ба-зыны хайындыр, а ийги эътти база чатап хазарар херек.

Саватар мырыпай кылап арыг кылдыр чутуудан тургуз дөш онза кичээлгил салган турар журулут. Хирлиг саватар ижин-шөйүндүн халдырарыг аары-ларын, чөмдө хоранынын кыныг чыдаганы бооп болур.

Чемникчилер чемниген соонда саватарын доран чур херек. Чурууну мурунда олардан чөм артышкынынын апшар. Са-ваны баштай хора арылдырар потам деп поршок эналдыр-гил изиг суг-биле, оон сөөлдөс арыг изиг суг-биле чуттап, кур-галарын сүмөдөп турар.

Хову турлаанда чуттук бок-тарын, сүрөзүн апшар арыгала-рын колхозчунун хериминин иштин-биле бир дөмөй кылдыр се-рун, апаа чогуур кичээлгил салыр херек. Турлагын деис-кээрин арыг-шевер тургузуу, өлөкти, чуттук чүүлдерин, бок сүрөзүн шын ажап, апшар чо-рук сөөктөр-биле лемиселдин, ижин-шөйүндү, кыжа аарылга-рын бөдүрбазынын кол хемче-лери болур. Мынчангыш кургак сүрөзлери ортедирин, чөм ар-тышкыларын амытанар чөмге-рине чарыгдарын, чуттук чүз-дери, «лектин хоразын арылды-рып ажаарын сүмөдөп турар. Хову турлааларында арыгларын бөдүүн черлерин кылып алды-нын аргазын маңа нежей айт-ты артык эвес.

Арыгларын черлерин, чурт-талга бажынында, кууна-дан, кудуктан 30—35 метр ырак черге кылды. Оларнын ханымы 0,7 метр хире, калбаа 0,3 метр, а узун кижилеринин эвези, хөйүгө хамаарышкан болур (чижээ, 1 метр узун онгар 20—30 кижиге өйкөжүр). Хову тур-лаанын арыгларын бөдүүн огла-рын көжүрүп өтпээр тускай ман-

зылар-биле дутлаар. Арыгларын чөм ажитталгынас үеде оон кы-рынга кургак довуракты хөмө ча-жы каар, оон иштинде чуттук чүүлдер дола бергенде ону дову-рак-биле хөм кааттар азы келер чазын чөмшчидиге кылдыр ажиттаар сорулга-биле тускай ажап каар.

Хову турлааларында санита-риянын чорумнарын салгыр та-лазы-биле колхозчуларын бот иденкейин калбаа-биле органи-заастары чугула, чүгө иле узак-ток эмнелгендин, эмнелге сал-бырынын ажилдакчылары анаа хайгааралды ургулчүлө чору-дуруп шыгжас, турлагын арыг-шевер турарында колхоз-чулар боттары салгыш чөваар, кым-бир кижиги бөдүрүгө кем-дошкенинге, ондактыг айымалга таварышса, эми келжиге чедир анаа баштайгы дузалачыны кор-гутуп билер болуру чугула.

Хову турлааларында санитария талазы-биле хей-нигиинин тө-лөөлөрүн, Кызыл Крестинин са-нитар албанынын болгон санитар бөлүктөрүнүн кечигинерин томулап тургускалап турар, ол активчилер апаа арыг-шеверин байылы хайгаарал, санитария талазы-биле таймыр ажилдар-нын чорудуп туралар.

Хову турлаанга аптеканы азы санитар сумказын органи-заастааш, анаа шарыг материал-дары болгон эң-не өргөжөк чу-гула эмерини белекчеп тургузары колхоз баштаар черлеринин чугу-ла сорулгазы.

Тыва республиканын Санитар-чырыдышынын бажыны.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН.

«НАЙРАЛ»: «Сермантылар» 10.10 шакта, «Партизан олу» 12.00, 2.00 шактарда, «Магальт эки чеди кижи» (2-ги кеззе) 4.00, 5.30, 7.00, 8.30, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Илья Муромец» 11.15, 3.15 шактарда, «Мазн ынакшы-лым» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Иваныч чаш чыдары» 1. 3. 5. 7. 9 шактарда.

ЧАЛТЫ КИНОТЕАТРА: «Ренко болгон оон амы-угбалары» (2-ги ке-зе) 5. 7. 9 шактарда.

РЕСПУБЛИКАНЫН КИНОЭКРАННАРЫДА

Чискек хаат 34 санын

КИЖИ ХҮН ЭДЕРИП БАР ЧОР

деп кинону көрүңер.

Сценарийнин авторлары: Валериу Гажуи, Михаил Кали-лик. Режиссёр-тургузукчу Михаил Калилик. «Молдова-фильм» киностудиясы бөдүргөн.

РЕДАКЦИЈАНЫН АДРЕСИ: Кызыл, Шетинкин-Браченко кудумчуу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторун 24-63, редакторун оралакчыларыны 35-24, пропаганда калдыгыны 23-54, харыскалгыг секретарынын болгон харыскалгыг дежурныйын 23-35, калзе ажи-агый калдыгыны 25-38, партияж амыдырал болгон культура амыдырал калдыгыны 37-13, иштин информация калдыгыны 20-60, чагаа болгон совет тургусту калдыгынын 21-27. улетип болгон транспорт калдыгыны 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорарын 21-47. Солун келбей барганга 32-75 телефоне алтаар.